

กำเนิดอาณาจักรล้านนา (๒) : การเมืองและอำนาจรัฐ

ของราชวงศ์มังราย พ.ศ. ๑๘๓๕ - ๒๐๒๐

ประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรล้านนาอาจนับว่า เริ่มต้นขึ้นพร้อมการรุกรานของมองโกล ในปี พ.ศ. ๑๘๓๕^(๑) เพราะหลักฐานของจีนที่เขียนขึ้นในระยะเวลาดังกล่าวเป็นเอกสารเก่าแก่ที่สุดที่ระบุถึงราชอาณาจักรล้านนา ตามที่จีนเรียกว่า "ปาไปสีฟู"^(๒)

ที่มองโกลครั้งแรกที่ยกมาตีล้านนา คาดว่าจะได้รับการต่อต้านครั้งแรกที่เมืองเชียงคอง ทั้งนี้หลักฐานในพงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนกล่าวว่า หลังการสร้างเวียงเชียงคองในปี จ.ศ. ๖๕๓ (พ.ศ. ๑๘๓๕) แล้วนั้น "ฮอกก็มาตั้ง รั้งเวียงเหล็ก รั้งกับแพ..." แต่ในที่สุดพวกฮอกก็ถูก "ฟ้าผ่าตาย ๓๓ คน แล้วฮอกทั้งหลายจึงพายหนีไปทางเมืองแรมทั้งเก้า..." (พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน, ประชุมพงศาวดารเมือง เล่ม ๓๙ (พระนคร : องค์การคำครุสภา, ๒๕๑๕), หน้า ๑๕๐-๑๕๑) คำว่า "ฮอก" หมายถึง จีนยูนนาน - ในระยะนั้นอยู่ในการปกครองของมองโกล เหตุการณ์ครั้งนี้ ลูซ กล่าวไว้ว่า แม่ทัพมองโกลที่ยกมากองประสบผลสำเร็จไม่มากนักเลย เพราะค่อมายังได้รับแต่งตั้งให้นำทัพไปโจมตีพม่าอีกในปี ๑๘๔๑ - ๑๘๔๓ แต่หลักฐานพื้นเมืองชี้ว่ามองโกลที่เชียงคอง ไม่ไค้และฟ้าผ่าฮอกตาย ๓๓ คน จึงถอยทัพกลับไป แต่มีเหตุการณ์ที่น่านจะมีความสำคัญมาก และส่งผลกระทบต่อความพ่ายแพ้ หรือการถอยทัพกลับไปของมองโกลก็คือ การท้วงคดของจักรพรรดิคูปไลซานในปี ๑๘๓๓ คำนาคังกล่าวระบุว่าฟ้าผ่าฮอกตายมาก คล้ายกับที่คำนาคังพื้นเมืองส่วนใหญ่ของล้านนาที่กล่าวว่า มังรายโค่นพระชนมศพฟ้าผ่าเมื่อปี ๑๘๖๐ กรณีฟ้าผ่าฮอกจึงน่าจะหมายถึงการสิ้นพระชนม์ของจักรพรรดิคูปไลซานด้วย เป็นเหตุให้ทัพมองโกลถอยกลับไป โดยที่ฝ่ายมองโกลไม่ถือว่าเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ และสงครามครั้งนี้จึงควรรยึกในระหว่างปี ๑๘๓๓-๑๘๓๔

คำว่า "ปาไปสี" กับคำว่า "นพุพิลี" ซึ่งเป็นชื่อนครหลวงเชียงใหม่ของล้านนาในภาษาบาลีสมีสำเนียงคล้ายกันมาก ซรอยจินจะเรียกตามสำเนียงภาษาบาลี ซึ่งอาจเป็นทางราชการ สำนักล้านนาไทยที่ไค้กันอยู่ในขณะนั้นก็ได้ คร.ประเสริฐ ๕ นคร สันนิษฐานว่าชื่อ "ปาไปสีฟู" หรือสะโก ๘๐๐ นี้ น่าจะเป็นคำที่เรียกชื่อเมืองหริภุญชัยมาแต่เดิม ภายหลังจีนไค้เรียกเป็นชื่ออาณาจักรของพระเจ้ามังรายควย

การรุกรานของมองโกลในระยะเวลาที่ผ่านมาคงจะส่งผลกระทบทำให้การสร้างเมือง
 เชียงใหม่ที่มีรายติจะสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๘๓๕ คงรอช้ามาจนถึงปี ๑๘๓๘ เพราะฉะนั้นเมื่อ
 เสร็จศึกนั้นแล้ว ศิลาจารึก^(๓) และตำนานพื้นเมืองหลายฉบับจึงได้กล่าวว่พระเจ้ามังราย ได้
 อัญเชิญพระสหายคือ พระยาจำเมืองแห่งเมืองพะเยา และพระยารวง (รามคำแหง) แห่งเมือง
 สุโขทัย มาร่วมสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้นในราวปลายปี พ.ศ. ๑๘๓๘ และเริ่มสร้างคูน้ำ กำแพง
 เมือง ตลอดจนประสาธตราขมณฑลในคืนแรก เพื่อบูรณวันพฤหัสบดีของปีใหม่คือ ปี พ.ศ.
 ๑๘๓๘^(๔) (คำนวณโดยคอมพิวเตอร์ได้ตรงกับวันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๑๘๓๘)

น่าสังเกตว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๑๘๓๘ พร้อมกับการสร้างเมืองเชียงใหม่
 เป็นเสมือนมีค้อนที่ตีผู้นำรัฐไทยทั้ง ๓ คน รวมประชุมพร้อมกัน แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้คงสืบ
 เนื่องมาจาก ๒ กรณีที่กล่าวมาคือ การรุกรานลันนาของมองโกล กับข่าวการทิวคคของ
 จักรพรรดิทิเบตผู้นำมองโกล ในประเด็นแรกนั้นกองทัพของพระยาจำเมืองและพ่อขุนราม
 คำแหงอาจจะยกขึ้นมาเพื่อเตรียมช่วยเหลือพระเจ้ามังรายในการต่อต้านมองโกล ตั้งแต่ก่อนปี
 ๑๘๓๘ แล้วก็ได้ เนื่องจากพันธมิตรของสามผู้นำนี้มีผลผูกพันต่อการนำกำลังเข้าช่วยเหลือกันด้วย
 จึงจะเห็นได้จากกรณีที่พระเจ้ามังรายห้าศึกป้องกันเมืองหริภุญชัยในราวปี ๑๘๒๕ นั้น กองทัพของ
 ผู้ทำทั้งสองนั้นก็ไปปรากฏเข้ามารวมด้วย ในฝ่ายของพระเจ้ามังราย ครั้งเมื่อมองโกลถอยทัพกลับ
 ไปแล้ว ผู้นำทั้งสามจึงได้มาชุมนุมกันที่เมืองเชียงใหม่ เพื่อจะให้การช่วยเหลือพระสหายสร้าง
 เมืองหลวงใหม่ให้สำเร็จเสียก่อนโดยเร็ว^(๕) นอกจากนั้นจากการที่ผู้นำมองโกลผู้ทรงมีอำนาจ
 ไท่สิ้นชีวิตลง คงจะเป็นเงื่อนไขหนึ่ง ซึ่งจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในค่านที่เกี่ยวกับมองโกล โดย
 เฉพาะพระเจ้ามังรายในเวลาต่อมาปรากฏว่าพระองค์ทรงมีนโยบายแข็งกร้าวขึ้น และหันไปใช้

^(๓) "ศิลาจารึกวัดเชียงมั่น จ. เชียงใหม่ จ.ศ. ๙๔๓ (พ.ศ. ๒๑๒๘)", ประชุมศิลาจารึก
 ภาคที่ ๓ (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักนายกรัชมณเฑียร, ๒๕๐๔), หน้า ๒๑๐-๒๑๔

^(๔) "ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวว่า เมืองเชียงใหม่สร้างขึ้นในระวาศปี
 จส.๖๕๔ ซึ่งที่ถูกต้องคือ ปีระวาศสัน ไข่เวลา ๔ เดือน จึงแล้วเสร็จ สิ่งที่ได้รับการก่อสร้างคือ
 กำแพงเมือง ราชมณฑลเข็ร หอนอน ราชวังคัมภย โรงกัน เลมฉางโรงช่างมา

^(๕) ศรีศักดิ์ วลลิโภคม ได้ให้ข้อสังเกตว่าตัวเมืองใหม่ได้รับการสร้างขึ้นในรูปแบบ

กล่าวถึงขึ้นไปรุกรานและคอมโตกับอำนาจรัฐของมองโกลถึงแคนเชียงรุ่ง ซึ่งจะตามมาด้วยการรุกรานอีกเป็นระยะ ๆ ของฝ่ายพระเจ้ามังราย และขณะเดียวกันทางด้านมองโกลก็ได้ส่งกำลังเข้า "ลงโทษ" การ "กบฏของล้านนาเป็นระยะ ๆ" ซึ่งไม่ปรากฏผลแพ้ชนะชัดเจกันแต่อย่างใด ฉะนั้นเหตุการณ์ในปี พ.ศ. ๑๔๓๓ - ๑๔๓๕ จึงนับเป็นหัวเลี้ยวสำคัญของการดำเนินนโยบายเพื่อความอยู่รอดของรัฐและเพื่อการขยายอำนาจในคราวเดียวกันของผู้นำแห่งล้านนา และจะส่งผลต่อมาถึงความมั่นคงของรัฐในระยะหลังด้วย

การสถาปนาอำนาจรัฐของราชวงศ์มังราย พ.ศ. ๑๔๓๕ - ๑๔๔๔

ในปี พ.ศ. ๑๔๓๕ พระเจ้ามังรายทรงมีพระชนมายุ ๕๙ พรรษา อาณาจักรของพระองค์ครอบคลุมพื้นที่เหนือสุดตั้งแต่เมืองเชียงตุงลงมาถึงเมืองละคร (เขลางค์) ในทางทิศใต้ โดยมีแนวลำน้ำ ๒ สายคือลำน้ำโขงกับพรมแดนค้ำันตะวันออกและลำน้ำคงกับพรมแดนค้ำันตะวันตก ทั้งนี้ยกเว้นเมืองพะเยาในลุ่มน้ำอิงของพระสหายจำเมือง ซึ่งยังคงเป็นอิสระปกครองตนเองอย่างเงียบ ๆ ภายใต้ขอบเขตของรัฐที่กล่าวมานี้มีโอรส นัคคา และขุนนางผู้มีควมรับผิดชอบกระจายไปปกครองตามเมืองสำคัญ ทั้งที่ค้ำันพื้นที่เมืองส่วนใหญ่เรียกว่า "ล้านนา" ๕๙ หัวเมือง" แต่ในระยะดังกล่าวนี้จะมีหัวเมืองครบ ๕๙ แล้วหรือไม่ยังไม่อาจจะระบุได้

เครือข่ายของรัฐเริ่มมองเห็นชัดเจนขึ้นเมื่อพงศาวดารการเมืองเงินยาง เชียงแสน กล่าวว่าในปี พ.ศ. ๑๔๒๖ หลังจากที่พระเจ้ามังรายยกครองศรีบุญชัยและเขลางค์ไว้แล้วนั้น พระองค์ได้โปรดให้ขุนรามราชบุตรองค์ที่สอง (๒) ครองเมืองเรียบร้อยในฐานะอุปราช

และคดีเกี่ยวกับหัวเมืองสุโขทัยจึงชี้ให้เห็นว่า อิทธิพลของสุโขทัยน่าจะไปปรากฏที่เชียงใหม่พร้อมกับพ่อขุนรามคำแหงในปีดังกล่าวนี้ กุ ศรีสักร วัลลิโคดม, "ศรีบูร", วารสารโบราณคดี ๖ (มิถุนายน ๒๕๑๕) ๔ : ๑๑-๑๕

๒ ราชบุตรองค์แรกชื่อขุนเครื่อง ถูกประหารชีวิตเมื่อ พ.ศ. ๑๔๑๔ เหตุเพราะคบคิดกับขุนนางใส่ร้าย จะเป็นกบฏ ที่เมืองเชียงราย กุค้ำันพื้นที่เมืองเชียงใหม่ เล่มที่อ้างหน้า ๑๑ - ๑๒

มีอำนาจปกครอง เมือง เชียงราย เชียงแสน (เงินยางเก่า) ผ่าง หาง สาค ชาวคน้อย
 ยางมัน^(๓) ชุนเครื่องราชบุตรองค์สุดท้าย ให้ครอง เมือง เจียวคอนไต หรือเมืองนาย^(๔)
 เมืองเซลาจค์ (ละคร) หลังจากที่ยึดได้ในปี พ.ศ. ๑๔๒๕ ใ้ตั้งให้ "ชุนไชยเสนา" ชุนนาง
 เก่าของ เมืองนั้นปกครอง ตรีภุชชัย ให้ย้ายฟ้าชุนนางผู้มีความคิดความชอบปกครอง ส่วน
 เมือง เชียงตุงแต่เดิม (ตั้งแต่ปี ๑๔๐๔) ให้มิ่งกุ่มมิ่งเคียนปกครอง มิ่งสองพี่น้องนี้ปกครอง
 ต่อมาถึงประมาณ พ.ศ. ๑๔๑๓ มิ่งรายไม่ใ้ตั้งให้ผู้ใดปกครองอีก แต่สันนิษฐานว่าคงให้อยู่
 ในความปกครองของ เมือง เชียงราย หรือเมืองผ่าง เมืองใดเมืองหนึ่ง ครั้นถึงปี ๑๔๓๔
 จึงตั้งให้ "เจ้าน้ำท่วม" ขึ้นไปสร้าง เมืองก่อนที่มองโกลจะยกมาตีเพียงปีเดียว หลังจากการ
 จักแบ่ง เครื่องช่ายการปกครองกักล่าวนี้แล้วมิ่งรายไ้ย้ายจากตรีภุชชัยไปประทับอยู่ที่เวียง
 แซ่ล็ก^(๕) หรือที่ค่านานพันเมืองเชียงใหม่ว่าชะแวน

พงศาวดาร เมือง เชียงแสนใ้กล่าวอีกว่า ในปี พ.ศ. ๑๔๓๐ มิ่งรายใ้จักแบ่งการ
 ปกครองใหม่อีกครั้งหนึ่ง กล่าวคือเกิดขึ้นในปีที่มิ่งรายย้ายไปประทับอยู่ที่เวียงกุ่มกาม และใ้
 สร้างเวียงใหม่สำเร็จแล้ว ทั้งนี้ใ้ไปรคใ้เจ้าแสนพราชนกคากอไตที่เกิดจากชุนครามไป
 "เลือกตั้ง เวียง เงินยาง เชียงแสนใ้คั้นเป็นเวียงแถมแล"^(๖) แล้วไปรคใ้เจ้าน้ำท่วม
 หรือ "หอยงั่ว" ราชนคากอไตใ้ครองเมืองผ่าง ส่วนเจ้าน้ำท่วมองคสุดท้ายใ้ไป

^๓"พงศาวดาร เมืองเงินสงว เชียงแสน", ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓๔, หน้า ๑๒๐

^๔ในค่านานพันเมืองเชียงใหม่ว่า ชุนเครื่องครอง เมืองพร้าว ครั้นถึงปี ๑๔๕๔ จึงถูก
 ส่งไปอยู่เมืองปองไต (เมืองนาย) เหตุเพราะเป็นชู้กับมเหสีของชุนครามที่เมืองเชียงคาว

^๕เวียงแซ่ล็ก น่าจะใ้แก่เมืองที่มิ่งรายสร้างขึ้นระหว่างทางที่จะยกเข้าตีตรีภุชชัยอยู่ก่อน
 ถึงเวียงป่าว หรือเวียงพร้าวที่สร้างขึ้นในระยะเดียวกัน

^๖"พงศาวดาร เมืองเงินยาง เชียงแสน", ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓๔,
 หน้า ๑๒๑ ในค่านานพันเมืองเชียงใหม่ว่ามิ่งรายใ้ไปรคใ้นายช่างกานโถมในเวียงกุ่มกาม
 ออกไปตั้งเวียงเชียงแสน ในราวปี ๑๔๓๐

ครอง เมือง เชียงของ^(๑๑) สำหรับเจ้าน้ำท่วมนั้น ครั้นถึงปี ๑๔๓๔ มังรายได้โปรดให้ไป
ครอง เมือง เชียงคองซึ่งเป็นเมืองเปล่า (ไม่มีเจ้าเมือง) มาเป็นเวลาหลายปี และนับแต่ปี
ที่เจ้าน้ำท่วมขึ้นไปครอง เชียงคองนี้หลักฐานกล่าวว่าชาวเมืองเขิน เชียงคองไม่ต้องลงมาเอา
ราชการที่เมืองพิง เชียงกุ่ม (เวียงกุ่มกาม) อีกต่อไป^(๑๒)

หลังจากมังรายได้สร้าง เมือง เชียงใหม่ขึ้นแล้ว เครือข่ายการปกครองของพระองค์
ที่ทรงจัดตั้งไว้ในปี ๑๔๓๐ - ๑๔๓๔ ยังคงมีอยู่ต่อมา อนึ่ง สำหรับชุมชนราชบุตรได้โปรด
ให้ไปกินเมือง เชียงคาว และเวียงพร้าว (เมืองป่า) เพิ่มขึ้นอีก ในราวปี ๑๔๓๐ ซึ่งเมือง
ทั้งสองนี้เป็นเมืองที่พระเจ้ามังรายได้สร้างขึ้นตามระยะทางไปทิศวิษณุชัยคังกล่าวมา สำหรับ
เมือง เชียงคาวนั้นน่าจะได้แก่เวียงแซ่สักเคิม เพราะเมืองนี้มีลักษณะเป็นเมืองกึ่งกลางของรัฐ
และมังรายได้มอบให้ชุมชนเพื่อจะใช้เป็นเมืองพักกลางทางในโอกาสเดินทางไปกลับ
ระหว่าง เชียงราย-กุ่มกาม และเชียงใหม่

หลังปี ๑๔๓๕ แล้วเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวภายในราชอาณาจักรของ
พระเจ้ามังรายไม่ปรากฏในหลักฐานพื้นเมืองเลย แต่กลับปรากฏการณ์เคลื่อนไหวเกี่ยว
ข้องกับรัฐภายนอก จากเอกสารของจีนโดยเฉพาะความเคลื่อนไหวที่เกี่ยวข้องกับมองโกล
และพม่า จากการค้นคว้าของลูซ ซึ่งอ้างจากหนังสือหยวนสี่ (Yuan shi) หรือพงศาวดาร
ราชวงศ์หยวนระบุว่า ในเดือนกันยายน ๑๔๔๐ นั้น อาณาจักรล้านนา (ป่าไปสี่ฟู) ได้ก่อ
การกบฏและรุกรานเชียงรุ่ง^(๑๓) และต่อมาในระยะปี ๑๔๔๑ - ๑๔๔๓ อาณาจักรล้านนา

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๒

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๐

^{๑๓} G.H. Luce, "The Early Syams in Burma's History", JSS. 46

(ปาไปสีฟู) ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับช่วยเหลือหมา (สามพี่น้องไทยใหญ่) ในการก่อกบฏ
 ค่อมองโกลด้วย^(๑๔) การเคลื่อนไหวของมังรายตามที่กล่าวมานี้เป็นสิ่งที่น่าสนใจ เชื่อว่า
 จะเป็นผลสืบเนื่องมาจากเงื่อนไขของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาก่อนปี ๑๔๓๕ โดยเฉพาะการ
 รุกรานโดยมองโกล ในปี ๑๔๓๕ - ๑๔๓๘ ซึ่งอาจนับเป็นรอยแค้นครั้งแรกที่มังรายได้รับจาก
 มองโกล ประกอบกับที่จักรพรรดิคุบไลข่านโคสึนพระชนม์ลงไป (ในปี ๑๔๓๓) และการได้
 พบปะกับพระสหายเจ้าเมืองและรามาแห่ง ในลักษณะการชนกันกำลังกันในปี ๑๔๓๕ ซึ่งเป็น
 หัวเลี้ยวสำคัญที่ทำให้มังราย เปลี่ยนแปลงท่าทีและนโยบายค่อมองโกลเป็นเชิงกร้าวขึ้น แต่เดิม
 นั้นจะสังเกตได้ว่ามังรายมีนโยบายหลีกเลี่ยงการปะทะ หรือเผชิญหน้ากับมองโกล สังเกตได้
 จากการย้ายเมืองหลวงมาตั้งที่เชียงรายตั้งแต่ปี ๑๔๐๕ เป็นต้นมา ตลอดระยะเวลาเหล่านี้
 ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามังรายได้กระทำการใด ๆ ในลักษณะในการต่อต้านหรือแข็งข้อค่อ
 มองโกล เพียงแต่คอยหลบหลีกประคับประคองรัฐ และคอยฉวยโอกาสในทางการเมืองเป็น
 ครั้งคราวเท่านั้น ฉะนั้นการแข็งกร้าวและคบคิดอำนาจของมองโกลตั้งแต่ปี ๑๔๔๐ จึงเป็น
 การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ และเป็นการแสดงให้เห็นว่าอำนาจทางการเมืองของอาณาจักร
 ล้านนาได้เข้มโตอย่างเต็มที่ จนกระทั่งมีผลทำให้รัฐข้างเคียง เช่น ไทยใหญ่^(๑๕) และ
 เชียงรุ่ง มีพลังที่จะแข็งขึ้นลุกขึ้นคอบัดกับอำนาจรัฐของมองโกลได้ และจะพบจากกร
 ศึกษาของลูซัว ตั้งแต่ปี ๑๔๔๐ เป็นต้นมาอาณาจักรล้านนา (ปาไปสีฟู) ได้นำกองทัพขึ้นไป
 รุกรานดินแดนในการปกครองของมองโกลหลายครั้ง และล้านนาก็ได้รับการ "ลงโทษ"

^{๑๔}Ibid, p. 152 - 153

^{๑๕}ในการปราบกบฏสามพี่น้องไทยใหญ่ของมองโกลเมื่อปี ๑๔๔๓ นั้น แม่ทัพมองโกล
 (Mangu Turumish) ได้ขอกำลัง ๖,๐๐๐ คน แต่อัครมหาเสนาบดีได้กล่าวว่า หมาแข็งข้อ
 เพราะความช่วยเหลือของล้านนา (ปาไปสีฟู) เพราะฉะนั้นควรใช้กำลังอย่างน้อย ๑๐,๐๐๐ คน
 แต่พระจักรพรรดิโปรดให้ใช้คน ๑๒,๐๐๐ คน (หนึ่งหมื่นสองพันคน)

จากมองโกลเป็นระยะ ๆ แต่ไม่ปรากฏว่าสามารถทำให้ล้านนาประสพกับความพ่ายแพ้แต่อย่างใดไม่^(๑๖) จุยกุทธศาสตร์สำคัญของล้านนา ที่ใช้ เป็นหัวหอกในการรุกรานและป้องกัน การรุกรานของมองโกลได้แก่เมืองเชียงตุง และเชียงแสน^(๑๗) โดยเฉพาะที่เมืองเชียงตุง ทำให้ปรากฏชื่อของ "เจ้าน้ำท่วม" (Chao Nam-tao หรือ Chao Nam-t'ung) ผู้ซึ่ง เป็น เจ้าเมืองเชียงตุงหลายครั้งในเอกสารของจีน ระหว่างปี ๑๔๖๔ - ๑๔๗๐^(๑๘)

อย่างไรก็ตามความแข็งแกร่งราวค้อมองโกลของล้านนา ปรากฏว่าได้เริ่มเปลี่ยนแปลง ไปในปี ๑๔๕๕ ซึ่งในหลักฐานจีนกล่าวว่า เคื่อนมيناคมปีนั้น อาณาจักรล้านนา (ปาไปสิฟู) ได้ (ส่งทูต) ไปยังราชสำนักจีน พร้อมกับมอบช้างเผือก ๒ เชือก^(๑๙) การเปลี่ยนแปลงนี้ คงสืบเนื่องมาจากการประหารของพระเจ้ามังราย ซึ่งเริ่มขึ้นในปี ๑๔๕๔ ings ที่ตำนานพื้น เมืองเชียงใหม่ว่า "ถึงปีล่วงได้ จ.ศ. ๖๗๓ (พ.ศ. ๑๔๕๔) อายุเจ้ามังรายได้ ๗๓ ปี มังเกิดพยาธิย้ายไปอยู่เวียงกุมกาม"^(๒๐) การประหารของพระเจ้ามังรายนี้ไม่ปรากฏว่า กินเวลานานเท่าใด ก่อนที่จะสิ้นพระชนม์ในราวปี ๑๔๖๐^(๒๑) แต่ได้มีผลทำให้หาที่แข็งแกร่ง ลดลงมาเป็นการยอมผ่อนปรนเรื่อยมา และตั้งแต่ปีดังกล่าวนี้ล้านนาได้ส่งทูตไปยังราชสำนัก มอง โกลติดต่อกันหลายครั้ง อาทิในปี ๑๔๕๕, ๑๔๕๘, ๑๔๖๔, ๑๔๗๐, ๑๔๗๑, ๑๔๗๒

^{๑๖} Ibid., pp. 165 - 171

^{๑๗} ในพงศาวดารการเมืองเงินยางเชียงแสน ใ้กล่าวถึงสงครามฮ่อที่เมือง เชียงตุง และเมืองเชียงแสนหลายครั้งดังนี้ กล่าวคือ ครั้งแรกในราวปี ๑๔๓๕ (เชียงตุง), ๑๔๕๐, ๑๔๐๔ - ๑๔๑๐ และปี ๑๔๕๐ ูก "พงศาวดารเมืองเชียงแสน" เล่มที่อ้าง หน้า ๑๔๑-๑๔๒, ๑๔๓-๑๔๔, ๑๔๖ และ ๑๕๕ - ๑๖๑

^{๑๘} G.H. Luce, "The Early Syams in Burma History", pp.169 - 170

^{๑๙} Ibid., p. 167

^{๒๐} ตำนานพื้นเมือง เชียงใหม่, (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรักรมนตรี, ๒๕๐๗),

หน้า ๓๔.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕.

โดยเฉพาะในปี ๑๔๗๐ นั้น เจ้าน้ำท่วมแห่งเชียงตุง ได้รับการแต่งตั้งให้เป็น "ผู้ปลอบโยน
 ร่วมและผู้บัญชาการใหญ่" (Joint Comforters and General Commanders) และแต่งตั้ง
 บุตรของเจ้าน้ำท่วมให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยตำแหน่งของบิดาค้วย^(๒๒) ในทำนองเดียวกัน
 จากการศึกษาทางล้านนาโดยเจ้าน้ำท่วมที่เมืองเชียงตุง ได้ยอมอ่อนปรนเป็นไมตรีกับราชสำนักจีน
 ดังกล่าวนี้ มีผลทำให้เชียงรุ่งยอมอ่อนน้อมต่อจีนไปค้วย จึงเห็นได้ค่อนข้างชัดว่าเมื่อใดที่ล้านนา
 ไทยแข็งกร้าว เชียงรุ่งก็แข็งกร้าวตาม และเมื่อใดที่อ่อนน้อมก็ยอมอ่อนน้อมตาม แม้ว่าเชียงรุ่ง
 จะมีการเคลื่อนไหวก่อกบฏเป็นอิสระต่อจีนค้วยตนเองหลายครั้ง โดยที่ไม่มีหลักฐานระบุชัดว่ามีล้านนา
 เข้าไปร่วมค้วย โดยตรง แต่ก็พบว่าเชียงรุ่งได้เลือกแข็งข้อต่อจีนในระหว่างที่ล้านนามีผู้นำ
 เข้มแข็ง และเป็นนักรบค้วย เช่น ในสมัยของพระยาคำฟู (พ.ศ. ๑๔๔๑ - ๑๔๔๔) ซึ่งปรากฏ
 ว่าในปี พ.ศ. ๑๔๔๕ นั้น เชียงรุ่งได้ก่อกบฏต่อจีนอีกครั้งหนึ่ง มองอีกแง่หนึ่ง เห็นว่าการก่อกบฏ
 กบฏคอกการปกครองของจีนครั้งใดของเชียงรุ่งนั้น น่าจะมีล้านนาหนุนหลัง เสมอ ทั้งนี้ทางฝ่าย
 ล้านนาคงหวังที่จะได้เมืองเชียงรุ่งเข้ามาเป็นพรรคพวก และได้อาศัยเป็นค้ำหน้าในการ
 คอค้ำคานกับอิทธิพลมองโกลค้วย ฉะนั้นการเคลื่อนไหวของล้านนาในค้ำหน้าที่เกี่ยวกับมองโกล
 จึง เป็นเสมือนการขยายอิทธิพลเพื่อการสร้างอำนาจให้แก่ตนเองอย่างหนึ่ง และอาจนับว่าเป็น
 วิถีใฝ่ขยายในการสร้างรัฐจนปรากฏเป็นที่เกรงขามและหวังอาศัยเป็นที่พึ่งของ กลุ่มรัฐ
 ข้างเคียงค้วย

หลังปี พ.ศ. ๑๔๖๐ เมื่อพระเจ้ามังรายได้สวรรคตแล้ว ราชวงศ์มังรายได้อาศัย
 พระบารมีที่พระเจ้าเชียงรายได้สร้างไว้ สร้างบ้านเมืองได้เป็นปึกแผ่นพอสมควร ในสมัยของ
 พระเจ้าคราม (พ.ศ. ๑๔๖๐ - ๑๔๗๐) นั้น ชื่อเสียงและความสามารถในการรบเพื่อป้องกัน
 ทรัพย์สิน และยึดครองเขืองค้ คงจะเป็นที่เกรงขามและเป็นหลักอันมั่นคงให้แก่รัฐได้ไม่น้อย
 เพราะแม้ว่าในรัชสมัยของพระองค์จะมีการแย่งชิงราชบัลลังก์เมืองเชียงใหม่ หลายครั้ง อาทิ
 (๑) ระหว่างขุนเครือ (อนุชา) กับ พระยาแสนพู (ราชกุมาร) ในปี ๑๔๖๒ (๒) ระหว่าง
 เจ้าน้ำท่วม (ราชบุตร) โดยพระบรมราชโองการของพระเจ้าครามให้ไปยึดเมืองเชียงใหม่

^{๒๒} G.H. Luce, "The Early Syams...", p. 170.

คืนจากขุนเคเรือในปี ๑๔๖๓ และ (๓) ระหว่างเจ้าน่าน (ราชบุตรองค์สุดท้าย) โดย พระราชโองการของพระราชบิดาให้ไปยึดเอาเมืองเชียงใหม่ให้คืนจากเจ้านันทม และจับ เจ้านันทม ในปี ๑๔๖๓ ซึ่งเหตุการณ์ทางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นผลทำให้มีกษัตริย์ ผลักเปลี่ยนกันเข้าครองเชียงใหม่หลายองค์ แต่พระเจ้าครามก็สามารถควบคุมสถานการณ์ได้ ขณะที่พระองค์ทรงประทับอยู่ที่เมืองเชียงรายตลอดรัชกาล ฉะนั้นเชื้อสายราชวงศ์ที่ปกครอง เชียงใหม่ในระยะเวลาดังกล่าวนี้จึงได้แก่

- (๑) พระยาแสนพู่ พ.ศ. ๑๔๖๐ - ๑๔๖๒ ในฐานะพระอุปราชของ พระราชบิดา
- (๒) ขุนเคเรือ พ.ศ. ๑๔๖๒ - ๑๔๖๓
- (๓) เจ้านันทม พ.ศ. ๑๔๖๓ - ๑๔๖๗

ในปี ๑๔๖๗ นั้น เจ้านันทมได้ถูกส่งตัวไปครองเชียงคองคามเดิม^(๒๓) ส่วนพระยา แสนพู่ก็กลับไปครองเชียงใหม่ในฐานะอุปราชอีกครั้งที่ ๒

นับแต่สมัยพระเจ้าครามนี้ ราชวงศ์มังรายไม่ใช้เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองหลวง แต่ใช้เมืองเชียงรายและเชียงแสนเป็นแทน เมื่อถึงปี ๑๔๗๐ พระเจ้าครามสิ้นพระชนม์ พระยา แสนพู่ได้เสด็จไปครองที่เมืองหลวงเชียงราย แต่อยู่ได้ชั่วระยะหนึ่ง (พ.ศ. ๑๔๗๑) ก็ทรงย้ายไป ประทับที่เมืองเชียงแสน ส่วนเมืองเชียงใหม่ก็ตั้งให้พระยาคำฟูราชบุตรเป็นอุปราช ปกครอง การที่พระเจ้าครามและพระยาแสนพู่ใช้เมืองเชียงรายและเชียงแสนเป็นเมือง หลวงแทนนั้น อาจเนื่องมาจากความเคยชิน หรือความประทับใจในเมืองเก่าที่แต่ละพระองค์ เคยประทับและปกครองมาก่อนเป็นเวลายาวนาน จากตำนานเชียงแสนนั้นว่า พระเจ้าคราม ประทับที่เชียงรายตั้งแต่ พ.ศ. ๑๔๒๘ เมื่อมีพระชนมายุราว ๑๖ ปี ส่วนพระยาแสนพู่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๒๓} เชียงคองนับแต่สมัยของพระเจ้านันทมดูเหมือนจะมีอิสระปกครองตนเองอย่างมาก ถึงปรากฏว่า ชาวเมืองไม่ต้องไป "เอาราชการ" ที่เมืองเชียงใหม่ ฐานะของเมืองนี้มีความ สำคัญในระดับสูง ถึงปรากฏว่าในสมัยของพระเจ้าอ้าย (พ.ศ. ๑๔๘๘ - ๑๔๙๐) ได้ส่งเจ้าเจ็ด พันธุ์โอรสองค์โตออกไปปกครอง ซึ่งภายหลังเจ้าอ้ายอน ราชบุตรของเจ็ดพันธุ์ก็ออกิเชก สมรสกับธิดาของพระเจ้าน่าน (พ.ศ. ๑๔๙๐ - ๑๔๙๒)

นั้นว่าได้รับการแต่งตั้งจากพระเจ้ามังรายให้ไปกินเมืองเชียงแสนตั้งแต่ปี ๑๔๓๐ ซึ่งคาดว่า ขณะนั้นพระองค์คงจะมีพระชนม์ชาน้อยมาก อย่างไรก็ตามในแง่เหตุผลทางการเมืองก็อาจจะมองเห็นว่า คินแดนคอนไค่สงบเรียบร้อย แต่คินแดนทางเหนือยังมีปัญหาเกี่ยวกับจีนอยู่จึงอาศัยเมืองหลวงคอนเทื่อเป็นศูนย์กลาง เพื่อจะควบคุมสถานการณ์ไค่ไกลลึกขึ้น

สิ้นสมัยพระยาแสนพู (พ.ศ. ๑๔๓๐ - ๑๔๔๑) แล้วพระยาคำฟูก็ได้เสด็จไปครองที่เชียงแสนเป็นเมืองหลวงอีก โดยตั้งให้พระยาอายุ ราชบุตร เป็นอุปราชครองเชียงใหม่ แต่หลังจากที่พระยาคำฟูสิ้นพระชนม์แล้ว (พ.ศ. ๑๔๔๔) พระยาอายุมิได้เสด็จไปประทับที่เมืองเชียงแสน แต่ทรงประทับค่ออยู่ที่เมืองเชียงใหม่ เพราะฉะนั้นเมืองหลวงจึงได้ย้ายไปอยู่ที่เชียงใหม่อีกครั้งหนึ่งในสมัยกษัตริย์องค์นี้ ครั้นต่อมา กษัตริย์ราชวงศ์มังรายไม่กลับไปไ้เมืองเชียงแสนเป็นเมืองหลวงอีกเลย เมืองเชียงใหม่จึงกลายเป็นเมืองหลวงสืบแทนมาถึงสมัยหลัง แต่การจะอธิบายว่าพระยาอายุทรงเกิดความเคียดชังที่จะประทับอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ก็คงจะเป็นเหตุผลที่ฟังไม่ขึ้นเสียแล้ว แต่ขอเท็จจริงประการหนึ่ง นับแต่ที่สิ้นพระเจ้าครามเป็นต้นมา และปีนั้นเจ้าน้ำท่วมแถมเมืองเชียงคองได้รับบรรดาศักดิ์ของจีน ปัญหาทางความสัมพันธ์กับจีนไค่คลายลงไปตามลำดับ ฉะนั้นพระมเหศวรเห็นจึงกลับมาสู่ความสงบอีกครั้ง แต่พระมเหศวรค่านาศิไค่ไค่เริ่มคุกรุ่นขึ้น ทั้งนี้อาจนับแต่สิ้นสมัยพ่อขุนรามคำแหงแล้วไม่นานอาณาจักรสุโขทัยไค่แตกออกเป็น "หลายบ้าน หลายท่อน.." พระมหาธรรมราชา (ลิไท) (พ.ศ. ๑๔๕๐ - ๑๔๖๓) เมื่อจะขึ้นครองราชจึงต้องไ้ "ชวานประหารศัตรูทั้งหลาย บัดนั้นจึงเสด็จพระราชดำเนินเข้าเสวยราชย์..." (๒๕) เพราะฉะนั้นจึงปรากฏว่า ในขณะที่พระยาคำฟู ยังเป็นพระมหาอุปราชอยู่นั้น (พ.ศ. ๑๔๓๐ - ๑๔๔๑) พระองค์จึงได้เสด็จไปรบเอา เมืองตาก และแพร่ไค่ชา (ทาส) มาถวายพระราชาบิคาไค่เป็นจำนวนมาก (๒๕)

^{๒๕}ดู "คำแปลจารึกวัดป่ามะม่วง (หลักที่ ๔)", ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑ จารึกสุโขทัย (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕), หน้า ๔๗, ๕๖

^{๒๕}ตำนานมอญศาสนา แปลโดย สุก ศรีสมาวงศ์ และพรหม ขมาลา เปรียญ (พระนคร : พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเพลิงศพ หม่อมหลวง เกษ สนิทวงศ์ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์วัดเทพศิรินทราวาส ๑๗ ธันวาคม ๒๕๑๔), หน้า ๑๕๐

ครั้งเมื่อขึ้นครองราชย์ พระยาคำพู้ก็ได้ชักชวนพระยาถาวน่าน (ซึ่งขณะนั้นคงปลีกตัวจากอิทธิพลสุโขทัยได้อิสระ) มาช่วยตีเมืองพะเยา (พ.ศ. ๑๔๔๑) แต่ครั้งนี้ได้แล้วพระยาคำพู้ก็ขับไล่พระยาถาวน่านกลับคืนไป ต่อมาพระองค์ก็ได้นำทัพไปตีจะเอาเมืองแพร่อีกครั้ง (พ.ศ. ๑๔๔๓) แต่ไม่สำเร็จ^(๒๖) จึงเห็นว่าปัญหาทางด้านการเมืองได้เริ่มก่อตัวขึ้นในทางด้านทิศใต้ และได้เริ่มมาแต่สมัยของพระยาคำพู้แล้ว ฉะนั้น เมื่อพระยาคำพู้สิ้นพระชนม์พระยาถาวน่านจึงไม่ได้เสด็จไปใช้เมือง เชียงแสนเป็นเมืองหลวงอีกต่อไป

ราชวงศ์มังรายกับเมืองหลวง" เชียงใหม่" พ.ศ. ๑๔๔๔ - ๒๐๒๐

การย้ายเมืองหลวง ไปตั้งที่เชียงใหม่ในรัชสมัยของพระยาถาวน่าน ได้นำไปสู่การสถาปนาศูนย์กลางอำนาจรัฐ แห่งใหม่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ - ๒๑ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศูนย์กลางของพุทธศาสนานิกายใหม่ที่จะได้รับการสถาปนาขึ้นแทนที่หริภุญชัย

หลังจากที่พระยาถาวน่านได้ย้ายไปประทับที่เมือง เชียงใหม่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ นั้น เติญเป็นระยะเกี่ยวข้องกับที่พระมหาธรรมราชา (ลิไท) ได้รวบรวมอำนาจรัฐครั้งใหม่^(๒๗) ซึ่งมีผลทำให้อำนาจทางการเมืองของสุโขทัยมั่นคง เป็นปึกแผ่นขึ้นอีกครั้งหนึ่งทำให้บรรดาหัวเมืองใกล้เคียง เช่น ที่แพร่ และน่านคงจะหันไปสวามิภักดิ์กับสุโขทัย และขณะเดียวกันทางด้านล้านนาที่เคยพยายามที่จะขยายอำนาจ เข้าไปสู่เมือง เหล่านี้มาก่อนก็ลดความพยายามลงรัชสมัยของพระยาถาวน่านจึงไม่ปรากฏการ เคลื่อนไหวเหมือนเช่นในสมัยของพระบิศา ความมั่นคงของรัฐที่สุโขทัยประกอบด้วยความสะดวกสบาย เจริญสันติสุขที่เกิดขึ้นจากทางด้านการเงิน คูเหมือนจะมีส่วนสนับสนุนทำให้ล้านนาในระยะนี้มีโอกาสสะสมความมั่นคงของตนเองขึ้นด้วย เครื่องช่วย

^{๒๖} "ตำนานราชวงศ์ปกาเกอญอ", ประชุมพงศาวดารล้านนาไทย รวบรวมและแปลโดย สงวน โชติสุวรัตน์ (พระนคร : โอเคียนสโตร์, ๒๕๑๕), หน้า ๒๖๔-๒๖๕

^{๒๗} ไปรคศึกษาเพิ่มเติมใน พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, ศาสนาและการเมืองกรุงสุโขทัย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เจ้าพระยา, ๒๕๒๔), หน้า ๓-๒๐, ๓๓-๔๐

ทางการปกครองของรัฐในระบายนี้นี้ก็จะมีเข้มแข็งมาก เพราะพระยาเกื่อนาทรงมีพระราชบุตร ๒ องค์ ซึ่งพระองค์ทรงแต่งตั้งให้แยกย้ายกันปกครองราชอาณาจักรอยู่ที่ศูนย์กลาง ๒ แห่งคือ ที่เมืองเชียงแสนในคอนเหนือ และที่เมืองเชียงรายในคอนกลาง โดยเฉพาะที่เมืองเชียงรายในระบายนี้นี้คงมีหน้าที่ปกครองดูแลเมืองพะเยาที่พระอัยกาเพิ่งตีมาได้อีกหนึ่งแห่งหนึ่งด้วย

ลักษณะอันมั่นคงทางการเมืองในระบายนี้นี้คงส่งผลทำให้เศรษฐกิจก็ด้วย ถึงปรากฏว่าพระยาญาติทรงสร้างวัดหลายแห่ง รวมทั้งการสร้างพระเจดีย์หลวงด้วย^(๒๔) พระราชโอรสทั้งสองพระองค์ที่แยกกันปกครองบ้านเมืองก็ทรงสร้างวัดสร้างพระธาตุเจดีย์ พุทธศาสนาสถาปัตยกรรมที่สืบมาแต่สมัยทวารวดี คงจะกลับมาเจริญอีกครั้งในสมัยของกษัตริย์องค์นี้ และคงจะเริ่มย้ายจากศูนย์กลางเดิมที่เมืองทวารวดีไปก่อตัวใหม่ที่เมืองหลวงแห่งใหม่ในระบายนี้นี้ด้วย เพราะปรากฏว่า พระมหาเถรธรรมาจารย์พร้อมศิษย์หลายรูปได้รับการอนุญาตให้ไปประทับที่วัด (สี่เหลี่ยมพระหรือวัดพระสิงห์) ที่พระองค์สร้างขึ้นใหม่ภายในเมืองเชียงใหม่^(๒๕)

ยุคสมัยของพระเจ้าญาติได้รับการสืบทอด โดยพระยาเกื่อนา (พ.ศ. ๑๔๑๐ - ๑๔๓๒) ราชบุตรองค์โต โดยที่ท้าวมหาพรหมองค์นี้ยังคงปกครองอยู่ที่เชียงราย และนับจากที่พระยาเกื่อนาเสด็จจากเมืองเชียงแสนไปครองเชียงใหม่^(๒๖) ศูนย์กลางแห่งนี้ได้ลดฐานะความสำคัญลงไปมาก และจะไม่มีพระราชบุตรโอรสองค์โตได้รับการแต่งตั้งให้เป็นครองเมืองนี้อีกต่อไป แต่ให้มีขุนนางปกครองแทน^(๒๗) ความสำคัญจะย้ายไปอยู่ที่เมือง

^{๒๔} รัตนปัญญาเถร, ชินกาลมาลีปกรณ์ แปลโดย ร.ค.ท.แสง มนวิฑูร (พระนคร : พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายพงษ์สวัสดิ์ สุวิโยทัย ณ เมรุวัดธาตุทอง ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๒), หน้า ๑๐๔

^{๒๕} ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๔๑.

^{๒๗} ในปีแรกที่พระยาเกื่อนาครองราชย์นั้น ตำนานเมืองเงินยางเชียงแสนกล่าวว่า มีคึกฮ่อ "มาเสียงคำเมือง" แต่ปรากฏว่ามีลูกขุนนางรักษานาผู้หนึ่งอาสาสู้รบไล่จนพวกฮ่อถอยกลับไป จึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระยาศรีสิทธิชัยสงครามฮ่อลุ่มฟ้า และได้เป็นขุนนางเจ้าเมืองเชียงแสนคนแรก (ดู "พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน", ประชุมพงศาวดารเล่ม ๓๔, หน้า ๑๕๖ - ๑๕๗)

เขียนราย ภายใต้การปกครองดูแลของท้าวมหาพรหม

๕๒
รู้ที่แท้
๑๐๐:15
ควม
อุป
อัน

ความสงบของ รัชบัลลังก์และถวร เมือง ในระยะนี้คงจะเป็นเงื่อนงำหนึ่งซึ่งได้นำไปสู่ การแสวงหาสิ่งที่คัดเลือกทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญา ฉะนั้นจึงปรากฏว่าหลังจากที่พระยาโกณา ไล์ขึ้นครองราชย์แล้วไม่นานจึงได้อัญเชิญเอาพระเถระทางฝ่ายพุทธศาสนาภิกษุรามัญจาก สุโขทัยเข้ามาเมื่อปี พ.ศ. ๑๘๑๒^(๓๑) ซึ่งพุทธศาสนิกายใหม่ (รามัญวงศ์) ที่เข้ามาใน ปีนี้ นับเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญจุดหนึ่งของการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ตลอดจน แนวโน้มทางการ เมืองที่จะเกิดขึ้นตามมา

รัชสมัยของพระเจ้าโกณาไล์สร้าง เมืองหลวงเชียงใหม่ให้เป็นศูนย์กลางทั้งทาง วัฒนธรรมและการ เมืองอย่างค่อนข้างโดดเด่น พระสุมนเถร ซึ่งเดินทางจากสุโขทัยเข้ามา สู่ล้านนา แม้ว่าในระยะแรกคือ พ.ศ. ๑๘๑๒-๑๘๑๓ จะประทับจำพรรษาอยู่ที่วัดพระยีน ทรินฤธรรม^(๓๒) (ซึ่งนับเป็นศูนย์กลางเก่าในทางพุทธศาสนา) แต่ในเวลาต่อมา (พ.ศ. ๑๘๑๔) ก็ได้ย้ายไปตั้งสำนักใหม่ในเมือง เชียงใหม่ในพระอาราม (สวนคอกไม้) ที่พระยาโกณา ไล์สร้างถวาย การสร้างศูนย์กลางแห่งใหม่ที่เชียงใหม่จึงไม่ใช่เพียงศูนย์กลางอำนาจทางการ เมืองอย่างเดียว แต่เป็นการสร้างศูนย์กลางทางพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นด้วย และจะกลายเป็น ศูนย์กลางแห่งใหม่ขึ้นแทนที่ทรินฤธรรมในเวลาต่อมา

ความสำคัญของ เมืองหลวง เชียงใหม่ที่เกิดขึ้นเห็นได้จาก การช่วงชิงอำนาจใน รัชบัลลังก์แห่งนี้ ๒ ครั้ง ๆ แรกในปีที่พระยาโกณาไล์สวรรคต (พ.ศ. ๑๘๑๒) โดยท้าวมหาพรหม

^{๓๑}โปรดดู รายละเอียดการ เข้ามาของพุทธศาสนาเถรวาท รามัญนิกายในล้านนา ใน พุทธพิกม และพุทธญาณเถร, ตำนานมูลศาสนา แปลโดย สุข ศรีสมวงศ์ และ พรหม ชมาลา เปรียญ (พระนคร : พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ พระ- ราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมหลวง เกษ สนิทวงศ์ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ๑๗ ธันวาคม ๒๕๑๔)

^{๓๒}คิลลาจาริกวัดพระยีน จังหวัดลำพูน จ.ศ. ๗๓๒ (พ.ศ. ๑๘๑๓) ประชุมคิลลาจาริก ภาคที่ ๓ (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัชมุนตรี ๒๕๐๔), หน้า ๑๓๖-๑๔๔

อนุชา ยกทัพมาจากเชียงราย เพื่อจะแย่งอำนาจจากพระยาแสนเมืองมา^(๓๓) (พ.ศ. ๑๔๓๒ - ๑๔๔๕) กษัตริย์ใหม่และครั้งที่ ๒ "ท้าวลก" (หรือพระยาติโลกราชในเวลาต่อมา) ไคยกทัพจากเมืองยวมที่ปกครองอยู่ เข้ามายึดอำนาจจากพระราชมีคาในปี พ.ศ. ๑๔๔๕^(๓๔)

อย่างไรก็ตาม การเข้ามาของพุทธศาสนาเถรวาทใหม่ในล้านนา มิได้มีเพียงละลอกเดียว เพราะปรากฏว่าใน ๒๐ ปีต่อมา (หลังจากที่พุทธศาสนารามัญนิกายเข้ามาแล้ว) พุทธศาสนานิกายใหม่ที่เรียกว่า "ลัทธิลิกาย" จากลังกาได้เข้ามาประดิษฐานอีกนิกายหนึ่งใน พ.ศ. ๑๔๗๓^(๓๕) การเข้ามาของลัทธิลิกาย (สำนักแก้วป่าแดง) นี้ได้นำไปสู่การขัดแย้งกับสงฆ์ในลัทธิรามัญนิกาย (สำนักแก้วสวนดอกไม้) ซึ่งเริ่มขึ้นในระยะปลายรัชสมัยของพระยาสามฝั่งแกน และความขัดแย้งนี้ได้กลายเป็นเงื่อนไขทางการเมืองอันหนึ่ง ซึ่งพระยาติโลกราชได้เลือกใช้ในการสถาปนาอำนาจของพระองค์เองตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๔๘๕^(๓๖) เพราะพระองค์

^{๓๓} ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๔๒

^{๓๔} พระยาพระราชาธิจักรจักร (แหม่ม มุนนาค), พงศาวดารโยนก (พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๓๒๐ - ๓๒๑

^{๓๕} การเข้ามาของพุทธศาสนานิกายลัทธินี้ เกิดจากการเดินทางไปแสวงหาพุทธศาสนาใหม่ในแนวทางที่วิสุทธิของพระภิกษุพื้นเมืองของเชียงใหม่ นำโดย พระมหาขัมมคัมภีร์ และคณะอีกรวม ๒๕ รูป เดินทางไปบวชเรียนใหม่ในลังกา เมื่อปี พ.ศ. ๑๔๖๗ และกลับมาถึงเมืองเชียงใหม่ในปี ๑๔๗๓ อนึ่งในการเดินทางไปลังกาครั้งนี้มีพระเถระในแคว้นกัมโพช (ลพบุรี) อีก ๕ รูป นำโดยพระมหาญาณสิทธิวิกรมสมทบทางเดินทางไปด้วย (กู รัตนปัญญาเถระ, จินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๑๖ - ๑๑๘.

^{๓๖} สภาพความขัดแย้งและปัญหาทางการเมืองที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาที่ว่านี้ โปรดดู Robert B. Maule, "State and Cultural Interrelationships in the Tai Yuan Kingdom : Mengrai to Sam Fang Kaen (1261 - 1441)", วารสารมนุษยศาสตร์

๑๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๑๖) ๑ : ๔๕-๕๖

ยี่สิบกว่าจากพระราชบิดาซึ่งเข้าข้างทางฝ่ายรามัญนิกาย ฉะนั้นพระองค์จึงทรงเลือกสนับสนุนลัทธินิกายใหม่ ทั้งนี้คงเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองในอันที่จะทำให้พระองค์ได้รับการสนับสนุนจากพระเจรฝ่ายนี้เพื่อความชอบธรรมในรัชบัลลังก์ของพระองค์ต่อไป

ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ จึงเป็นหัวเลี้ยวอันสำคัญอีกจุดหนึ่งซึ่งจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ และเวลาต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับแต่การขึ้นครองราชย์ของพระยาทิวโลกราชในปี ๑๘๔๕ กษัตริย์องค์นี้แม้จะเข้าข้างพระเจรทางฝ่ายลัทธิซึ่งจะมีผลต่อความขัดแย้งกับฝ่ายรามัญมากยิ่งขึ้น แต่พระองค์ทรงได้รับการสนับสนุนจากบรรดาขุนนางต่างเมืองที่ไม่เข้าข้างฝ่ายรามัญนิกายหรือฝ่ายของพระยาสามฝั่งแกน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "หมื่นโลกนคร" เจ้าเมืองลำปาง พระเจ้าอาวและหมื่นคำพำรดชุนนางเก่าจากเมืองยวมที่จีนกาลมาลีปกรณ์เรียกว่าสิหโลกเสนามกิต (๑๗) บุคคลผู้นี้ภายหลังได้เข้ามาบวชเฝ้าพระเจ้าทิวโลกราชในราชสำนักเชียงใหม่ในฐานะของอัครมหาเสนามกิต และนับเป็นผู้มีอิทธิพลหนุนหลัง พระเจ้าทิวโลกราชอย่างมากในระหว่างการครองราชย์อันยาวนาน

อย่างไรก็ตามการขึ้นครองราชของพระเจ้าทิวโลกราชในปี ๑๘๔๕ นับเป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่งของรัฐล้านนา เนื่องจากการขึ้นสู่อำนาจไม่ชอบธรรม ซึ่งขัดกับหลักการสืบทอดอำนาจที่ได้รับการสร้างขึ้นมาจากเดิม (๑๘) ทำให้พระยาทิวโลกราช ต้องดำเนินกุศโลบายทางการเมืองหลายประการ เพื่อการไต่มาของอำนาจและสิทธิธรรมแห่งรัฐ สิ่งสำคัญประการหนึ่งก็คือการเปิดโอกาสให้บรรดาขุนของชั้นสูงเข้ามา

^{๑๗} รัตนปัญญาเจร จีนกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๑๖ - ๑๑๘)

^{๑๘} ลักษณะการสืบทอดอำนาจรัฐในรัชบัลลังก์ ล้านนาเห็นชัดว่า ยึดถือหลักการมอบอำนาจให้แก่ราชบุตรองค์โตของกษัตริย์ที่สิ้นพระชนม์ไป ไม่ว่าจะมีพระชนม์มายุเพียงใดก็ตาม เนื่องจากถือเอาตำแหน่งของ "พระมหาเทวี" พระมเหสีของกษัตริย์เก่าเป็นเสมือนผู้สำเร็จราชการโดยตำแหน่งด้วย หลักการอันนี้มีความคงตัวมาตั้งแต่สมัยของพระเจ้าครม

บทบาทในพระราชอำนาจของกษัตริย์มากขึ้น ซึ่งเป็นเสมือนข้อแลกเปลี่ยนที่พระยาติโลกราชได้
ใช้เพื่อแลกกับการได้มาซึ่งฐานอำนาจและความจงรักภักดีของพระองค์ ดังปรากฏว่าเมื่อทรง
นำเอา "หมื่นโลกันทร" มาคำจุนรัชบัลลังก์นั้นก็มีการระบุข้อตกลงสำคัญ กล่าวคือ

หมื่นโลกว่าวู มี เจ้าเหนือหัวจักหื้อเข้ามาอยู่เชียงใหม่แท้ ชูจักขอพร ๔ อัน
มีเจ้าอยู่หัวหื้อแก่เขา ขาจะมาอยู่บำเรอ (บำเรอ-บำเรอ) เจ้าเหนือหัวแล
เจ้าพระยาติโลกริงว่า พรเยื้องไคอวักเอาเหอะว่าอัน หมื่นโลกวาพรสี่ประการ
มีดังนี้ อันหนึ่งว่าคนหอกคนเครื่อง คนแควรหากหนัพึ่งภายในนอกภายใน จักขอพัน
ผู้นั้นเสียหื้อเป็นถาอันหนึ่ง สิ่งเมือง พร้อมกันศัพิตความแล ปอຍมาไหวเจ้าเหนือ
หัว บอ แล้วชาจักขอพันผู้นั้นเสียหื้อเป็นถาอันหนึ่ง, ผู้น้อยเกิดมีถอยคำเยื้องไค
บบอกกล่าวแก่ชญา ปอຍไปไหวเจ้าเหนือหัวคำเคียวจักขอพันผู้นั้นเสียอันหนึ่ง,
คนส่วยคนสวน เขาขอหื้อไว้กับเจ้าแควน สิ่งสิ้นอากรอันเป็นส่วยเขาเทารุเอากัน
เจ้าแควน ชาขอพรสี่อันนั้นแลว่าอัน (๙๙)

ข้อตกลงแลกเปลี่ยนนี้มีว่าฉกรรจ์ ซึ่ง ฮันส์ เพนซ์ กล่าวว่า เป็นจุดเปลี่ยนแปลง
อันหนึ่งซึ่งจะทำให้บรรดาขุนนางและเจ้าเมืองต่าง ๆ มีอำนาจสูงขึ้นซึ่งในรัชสมัยที่กษัตริย์มี
ความเข้มแข็งดังเช่นพระเจ้าติโลกราช อำนาจการปกครองภายในรัฐก็ไม่กระทบกระเทือน
แต่ถ้าเมื่อใดที่กษัตริย์อ่อนแอก็จะเปิดโอกาสให้บรรดาขุนนางต่าง เมืองต่างแสวงหาอำนาจของ
ตนเอง ก็จะนำไปสู่ความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในปลายสมัยล้านนา (๑๐)

อย่างไรก็ตามในช่วงที่พระเจ้าติโลกราชครองรัชบัลลังก์อยู่นั้น พระองค์ได้กระทำ
สิ่งสำคัญประการหนึ่ง คือ การขยายอำนาจของพระราชอาณาจักรไปยึดครองเมืองแพะและ
เมืองน่าน ซึ่งอยู่ในระหว่างที่สุโขทัยกำลังหมดอำนาจ และอยุธยาได้เข้ามาแทนที่ การแผ่
อำนาจของพระองค์ทำให้ไปสู่การทำสงคราม กับอยุธยาหลายครั้งเพื่อแย่งกันเป็นใหญ่ในแดน

^{๙๙} คำานพันเมืองเชียงใหม่, หน้า ๕๐

^{๑๐} ดู ฮันส์ เพนซ์, "ความเป็นมาของล้านนาไทย", ล้านนาไทย (เชียงใหม่ :
พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ ๒๕๒๒ - ๒๕๒๗), หน้า ๑๑ - ๒๐.

สุโขทัย^(๕๑) ขณะเดียวกันในดินแดนคอนเทือกก็ปรากฏว่าพระองค์ได้นำกองทัพไปรุกรานเมือง
เจี้ยว (ไทยใหญ่) และหัวหน้าไทยลื้อ ในสิบสองพันนาเชียงรุ่งเอาไว้ในการปกครองของพระองค์
ใค้คือเป็นจำนวนมาก^(๕๒) การขยายอำนาจของพระองค์จะมีผลทำให้พระราชอาณาจักรของ
พระองค์กว้างขวางและมีความมั่นคงขึ้นอีกระดับหนึ่ง โดยเฉพาะเมืองแพร่กับเมืองน่านใค้ตกอยู่
ภายใต้การปกครองของล้านนาอย่างถาวร จนกระทั่งถูกยึดครองโดยพม่าในระยะต้นพุทธศตวรรษ
ที่ ๒๒ ส่วนด้านเมืองเชียงตุงซึ่งกษัตริย์เชียงใหม่ใค้ให้อิสระในการปกครองตนเองมาช้านาน
จนกระทั่งตกอยู่ใค้อิทธิพลของจีนอยู่ระยะหนึ่ง โดยเฉพาะในสมัยพระเจ้าแสนเมืองมา และพระยา
สามฝั่งแกน^(๕๓) ครั้นถึงสมัยของพระยาติโลกราช ก็ใค้กลับมาสวามิภักดิ์และนับเป็นประเทศราช
แห่งหนึ่งซึ่งจารึกของเชียงตุงกล่าวเจ้าเมืองแห่งนั้นทรงเป็นพระสหายของพระเจ้าติโลกราชด้วย^(๕๔)
ครั้นในปลายสมัยล้านนาเมืองนี้ถูกอิทธิพลของพม่าแผ่เข้ามาแทรกแซงอย่างมาก ประกอบกับเกิด
ความขัดแย้งกับราชสำนักที่เชียงใหม่ด้วย จึงทำให้เชียงตุงไม่ยอมขึ้นกับล้านนา และจะกลายเป็น
หัวหน้าสำคัญที่พม่าใช้ในการแผ่อำนาจเข้ามายึดครองล้านนาเวลาต่อไป

^{๕๑} กู อุษณีย์ ชงไชย, "ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนาไทยและอาณาจักร
อยุธยา พ.ศ. ๑๘๓๕ - ๒๓๑๐" ใน ล้านนาไทย, หน้า ๒๕๖ - ๒๕๕.

^{๕๒} ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๕๓ - ๕๔, ๖๔.

^{๕๓} รัตนาพร เศรษฐกุล, "ความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างเชียงใหม่และเชียงตุง
จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔" วารสารมนุษยศาสตร์ ๑๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๒๖)
หน้า ๒๖.

^{๕๔} กู A.B. Griswold and Frasert na Nagara, "Remarks on Relations
between Keng Tung and Chiangmai. An Inscription from Kengtung (1451
A - D)", JSS. 66 (January 1978) 1 : 71.

พุทธศาสนากับการรวมอาณาจักรล้านนาไทย ๑๔๑๓ - ๒๐๒๐

การเข้ามาของพระพุทธรูปศาสนาทั้งสองนิกายตั้งแต่สมัยพระยาเกือนา นับเป็นสาระสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางสังคมและการเมืองในล้านนา สิ่งที่เห็นได้ชัดอย่างหนึ่งก็คืออิทธิพลที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงสถานะของพระมหากษัตริย์ของล้านนา ซึ่งปรากฏว่าพระเจ้าเกือนาพระองค์ทรงเป็น "เจ้าท้าวสองแสนนา อินทรมิกราช" โดยการเพิ่มเติมพระราชฐานันครศักดิ์เดิมของพระองค์ที่เรียกว่า "สองแสนนา" ให้เป็นพระธรรมิก-ราชตามคติในทางพุทธศาสนาด้วย กษัตริย์พระองค์ต่อมา อาทิ "พระยาพิโลกราช" ก็ทรงได้พระนามเพิ่มเติมมาจากนามเดิมที่เรียกว่า "ท้าวลก" และในพระราชฐานันครศักดิ์เดิมที่เรียกว่า ท้าวลานนา หรือพระยาลานนา ก็ทรงเพิ่มเติมพระราชาอิสริยยศ เป็น "มหाराช"^(๕๕) "เจ้าท้าวลานนา" หรือ "เจ้าท้าวลานนามวรจักรวศิขรรมาราช" เป็นต้น ไม่เพียงแต่อิทธิพลที่กล่าวมานี้ พุทธศาสนายังมีบทบาทในการสร้างรัฐคามวัคคูประสงค์ทางการเมืองของกษัตริย์ล้านนาคด้วย

มูลฐานสำคัญของการนำพุทธรูปศาสนาเดรวาทใหม่ที่ได้รับการฟื้นฟูจากลังกา ในระยะพุทธศตวรรษที่ ๑๔ เข้ามาสู่ล้านนาในสมัยของพระยาเกือนา คงเนื่องมาจากสภาพความเสื่อมโทรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในล้านนามาแต่เดิม ประกอบกับสภาพการณ์นับถือพุทธศาสนาที่ปรากฏคงจะมีความแตกต่างกันอย่างมากทั้งทางลัทธิ และนิกายด้วย^(๕๖) นอกจากนั้นการนำเอาพุทธรูปศาสนาใหม่เข้ามาสันนิษฐานว่าจะมีเหตุผลทางการเมืองประกอบด้วย เนื่องจากพุทธศาสนาเก่า ที่มีอยู่ในหริภุญชัยนั้นสืบมาแต่ครั้งสมัยที่กษัตริย์หริภุญชัยยังมีอำนาจ เมื่อราชวงศ์มังรายได้เข้ามามีอำนาจแทนที่แล้ว จึงคงมีนโยบายที่จะเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาใหม่ และรวมทั้งการประดิษฐานนิกายพุทธศาสนาใหม่ ภายใต้การอุปถัมภ์ของราชวงศ์มังรายเอง แนวความคิดนี้ได้เริ่มปรากฏชัดเจนขึ้นตั้งแต่สมัยพระยาผายูแล้ว

^{๕๕} คำว่า "มหाराช" คร.ประเสริฐ ๓ นคร กล่าวว่า เป็นชื่อทั่วไปที่ใช้เรียกกษัตริย์เชียงใหม่ ดังเช่นที่ปรากฏในเอกสารของอยุธยา

^{๕๖} ไปรกฤษประกอบในผนวก ข. หน้า ๕๕ - ๑๐๓.

เทพารักษ์ซึ่งจะ "ชุมนุมรักษา นีวาสดสถานบ้านเมือง" ให้ร่มเย็นเป็นสุขต่อไป ก็จะต้องพบว่า
บรรพบุรุษของผู้นำแต่ละท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นปู่เจ้าลาวจก เจ้าสุวรรณหงส์ เจ้าแก้วมั่งคั่ง ปู่สะยาสะ
หรือแม่แตงผู้เคยเป็นกษัตริย์ เช่นมั่งราย คำฟู แห่งราชวงศ์มั่งรายก็ถูกนับเรียงลำดับ เป็นผี
เสื้อบ้านเสื้อเมืองในคติการนับถือผีของบ้านเมืองทั้งสิ้น ลักษณะเช่นนี้ยังสืบทอดมาถึง สมัย
หลังวันที่ "ตำนานเชียงใหม่" ไคร่ระบุถึงผีบรรพบุรุษและเทพารักษ์ของคนดังนี้

เทวดาอารักษ์มหาลิชา เช่นบ้านเช่นเมือง หมายถึงเจ้าหลวงคำแดง เป็น
เคล้าและเจ้านายหลวงเมืองแคน และเจ้าหลวงมั่งราย อารักษ์เจ้าจางวาง เจ้า
สิบสองเมือง องค์คำ องค์คำ ผังแกน ชุงนาง ลมขาว ความศ และคำฟู ยายู
กือณา ผังแกน เจ้าพระยา ยอดกิติโลกราช พร้อมกับพรมพาพระกุมพระกนิ
(กุมภกนิฐ) พระเจ้าคนพอมแม่แม่มิ่งกุมภกนิ (กุมภกนิฐ) ทั้ง ๖ คน ชุนหลวงแม่ตั้งคะ
ปู่สะยาสะ คอยเหนือคอยไต... (๘๘)

การนับถือผีเทพารักษ์ท้องถิ่นคงจะแตกต่างกันไปตามจารีตการนับถือของเมืองต่าง ๆ
ซึ่งน่าจะเป็นปัญหาอย่างหนึ่งของรัฐในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เพราะการที่ผู้นำรัฐที่เชียงใหม่
สถาปนาศูนย์กลางอำนาจใหม่ขึ้นในลุ่มแม่น้ำปิง เห็นกลุ่มเมืองอื่น ๆ ในลุ่มแม่น้ำใกล้เคียง
ได้หมดแล้วนั้น คงจะประสบปัญหาการมีหลายท้องถิ่น การรวมอำนาจทางการเมืองไม่สามารถ
ที่จะรวมอุดมการณ์ทางศาสนาให้เป็นอันเดียวกันได้ด้วย ผีบรรพบุรุษเสื้อบ้านเสื้อเมืองก็ก็ยัง
เป็นผีที่นับถือของชาวบ้านแห่งนั้นอยู่ต่อไป โดยต่างก็นับถือผีของตนเอง จะเห็นว่าในช่วง
แรกของการก่อตั้งราชอาณาจักรก่องร้างราชอาณาจักรจะไม่พบลักษณะ-หรือสำนักใดที่จะแสดงให้เห็น
ถึงความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มชนในระหว่างเมืองต่าง ๆ ของล้านนาได้ ความ
สัมพันธ์ระหว่างเมืองจึงขึ้นอยู่กับเงื่อนไขความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำหรือผู้ปกครองเมือง
เท่านั้น จนกระทั่งเมื่อ ย่างเข้าสู่ตอนปลายของพุทธศตวรรษที่ ๒๐ จึงได้เห็นภาพของการ
เปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่ง ซึ่งมีผลต่อความเชื่อและความสำนึกร่วมกันบางอย่างของชุมชนและ
สังคมของเมืองต่าง ๆ ได้ชัดเจนขึ้น นั่นคือการขยายตัวของสำนักสงฆ์ในพุทธศาสนิกาย
ใหม่ (เถรวาทลังกาวงศ์) จากศูนย์กลางการปกครองที่เชียงใหม่กระจายออกสู่เมืองต่าง ๆ

๘๘ ตำนานเชียงใหม่ ปรีวรรคิโดย สมหมาย เปรมจิตต์ (เชียงใหม่ : คณะ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๑๘), หน้า ๑๑

ในราชอาณาจักร ซึ่งการขยายตัวของสำนักพุทธศาสนาในระยะนี้ อานันท์ กาญจนพันธ์
กล่าวว่า เป็นนโยบายของกษัตริย์ล้านนาที่จะสร้างอุคมการสากสกลให้เกิดขึ้นในรัฐ^(๕๕)
ซึ่งหมายถึงว่าเป็นความคองการของกษัตริย์ที่คองการจะให้ราชอาณาจักร เป็นปึกแผ่นภาย
ใตลัทธิศาสนาเดียวกันอันจะเป็นการยืนยันสถานภาพทางอำนาจของกษัตริย์ ซึ่งเป็นเจ้าของ
ราชอาณาจักรด้วย

ทั้งนี้กล่าวมาแล้วว่าการนำพุทธศาสนาใหม่มาจากสุโขทัยของพระเจ้าอโณ
และการสนับสนุนการเผยแพร่สำนักสงฆ์สมัยสุโขทัยของพระเจ้าติโลกราชในเวลาต่อมา ก็
เป็นกุศโลบายทางการเมืองด้วย โดยการมุ่งสร้างศูนย์รวมอำนาจรัฐใหม่และอาศัยสถาบัน
ทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือของรัฐในการสร้างเอกภาพและความเป็นอันหนึ่งอันเดียว
กันของรัฐ ผู้นำล้านนาย่อมเห็นว่าความแตกต่างทางพื้นฐานทางพุทธศาสนากับคติความ
เชื่อเรื่องกรรมนับถือผีเทพารักษ์ท้องถิ่นของชุมชนและเมืองต่าง ๆ เป็นความแตกต่างที่จะมีผล
ต่อการรวมศูนย์กลางที่เมืองหลวงด้วย ดังนั้น จึงมุ่งที่จะแสวงหาหนทางสร้างเอกภาพและ
ศูนย์กลางทางความเชื่อร่วมกันโดยอาศัยพุทธศาสนาใหม่ที่ผ่านการฟื้นฟูมาแล้วจากลังกา
ซึ่งหากสังเกตและพิจารณาจากบทกวีของกษัตริย์ล้านนาในระยะที่กล่าวมาในคำที่เกี่ยวข้องกับ
กิจการพระพุทธศาสนา ก็จะพบลักษณะสำคัญ ๒ ประการ ลักษณะ ๑ หนึ่งคือการสร้าง
ศาสนสถานในใจกลางของรัฐและอีกลักษณะหนึ่งคือ การสนับสนุนการกระจายขยายตัวของ
นิกายพุทธศาสนาใหม่ในรูปของสำนักสงฆ์หรือวัดคามเมืองต่าง ๆ ทั่วไปภายใต้เครือข่ายการ
ปกครองของรัฐ

การสร้างศาสนสถานในใจกลางของรัฐหรือที่เมืองหลวงนั้น อาจตีความได้ว่าเป็น
เสมือนการสร้างศูนย์กลางและสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดของราชอาณาจักรให้เกิดขึ้น อาทิการสร้าง
เจดีย์พระบรมธาตุคอกยสุเทพนยอกคอกยสุเทพในสมัยพระเจ้าอโณ พ.ศ. ๑๕๑๕ และการ
สร้างพระธาตุเจดีย์หลวงกลางเมือง เชียงใหม่ในสมัยของพระเจ้าแสนเมืองมา - สามฝั่งแกน

^{๕๕} การอธิบายแนวคิดใน อานันท์ กาญจนพันธ์, "แรงงานในประวัติศาสตร์
ล้านนาไทย", วารสารสังคมศาสตร์ ๓ (เมษายน - กันยายน ๒๕๒๕) : ๕๔ - ๕๕

และศิโลกราช ซึ่ง เอ.บี.กริส โวลค์ กล่าวว่ามีจุดมุ่งหมายที่จะให้เป็นเครื่องหมายแห่ง ศูนย์กลางอันศักดิ์สิทธิ์ของราชอาณาจักร และวิหารที่อยู่ใกล้เคียงกันก็มีพระพุทธรูปมากมายที่ถือ กันว่าเป็นผู้พิทักษ์หัวเมืองขึ้นทั้งหลายด้วย^(๕๐) นอกจากนี้รูปร่างและขนาดขององค์เจดีย์ที่ปรากฏก็คล้ายกับมีความมุ่งหมายที่จะให้เป็นสิ่งที่สูงใหญ่ที่สุดในลานนา จุดมุ่งหมายของการ สร้างศาสนสถานทางพุทธศาสนาที่ว่านี้เป็นการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใหม่ที่สูงสุดใหญ่เหนือมีเทพารักษ์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามเมืองต่าง ๆ เป็นการลดฐานะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือในท้องถิ่นลงเป็นรอง ลงไป ขณะเดียวกันก็เสมือนเป็นการสร้างใหม่เทพารักษ์ใหม่อันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดคือการ ประดิษฐาน พระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าในองค์พระธาตุเจดีย์เหล่านั้น โดยเฉพาะ อย่างยิ่งพระบรมธาตุคอกยสุเทพซึ่งอยู่บนยอดภูเขาอันนับว่าเป็นที่สูงที่สุด สำหรับองค์พระธาตุ เจดีย์หลวงนั้นก็กลายเป็นเสมือนศูนย์กลางของพระราชอาณาจักร โดยมุ่งสร้างให้สูงใหญ่กว่า บรรดาพระธาตุเจดีย์องค์ใดที่มีอยู่ในลานนา นอกจากนี้พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์องค์สำคัญก็ได้รับการนำมาประดิษฐานที่มุมพระเจดีย์นี้ อาทิ พระพุทธสีห (สีหิงค์) และพระแก้วมรกต^(๕๑) เป็นต้น

อีกลักษณะหนึ่งก็จะเห็นได้ว่าสำนักพระพุทธรูปศาสนาตามลัทธินิกายใหม่ได้กระจายออก สู่หัวเมืองห่างไกลในพระราชอาณาจักรอย่างกว้างขวางนับสมัยพระเจ้ากือนาเป็นต้นมา ทั้งนี้ เป็นการกระจายออกไปจากศูนย์กลางที่เมืองเชียงใหม่ (ซึ่งนับแต่ในระยะช่วงต้น พุทธศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นมา ราชสำนักที่เชียงใหม่ได้กลายเป็นศูนย์กลางที่เพิ่มความสำคัญ มากขึ้นตามลำดับ) ข้อเท็จจริงเหล่านี้เห็นได้จากตำนานของพระสงฆ์และตำนานพื้นเมือง หลายฉบับที่กล่าวถึงการออกไปตั้งสำนักของพระสงฆ์นิกายใหม่ตามเมืองต่าง ๆ เช่น

^{๕๐} เอ.บี.กริส โวลค์, "สถาปัตยกรรม และปฏิมากรรมลานนาไทย", ใน พุทธศาสนาในลานนาไทย (เชียงใหม่ : องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก, ๒๕๒๓), หน้า ๖๔.

^{๕๑} รัตนปัญญาเดร, จินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๑๕, ๑๒๔.

ตรีภุชชัย ลำปาง พะเยา ฝาง เชียงราย เชียงแสน เชียงตุง เมืองเทิง แพร่ และน่าน
 เป็นคน สำนักที่มีบทบาทอย่างมากได้แก่ สีสลนิกายซึ่งได้รับการสนับสนุนอย่างสูงจากพระเจ้า
 คีโลกราช การขยายสำนักสงฆ์นี้เกิดขึ้นอย่างมากในรัชสมัยของพระองค์ จึงจะพบว่าสำนัก
 วัดพะป่าดิ่ง (วัดป่าแดง) ได้รับการก่อตั้งขึ้นทั่วไปเหนือสกุในเชียงตุง และใต้สกุ หลังจากที่
 ได้เมืองแพร่และน่านเข้ามาสู่ราชอาณาจักรแล้วก็โปรดสนับสนุนให้ตั้งสำนักนี้ขึ้น การขยาย
 ศักดิ์ของสำนักวัดในพุทธศาสนานิกายใหม่นี้จึงเป็นที่ประจักษ์ถึงความพยายามของกษัตริย์ล้านนาใน
 การที่จะสถาปนาอาณาจักรใหม่โดยใช้พุทธศาสนาเป็นกลไกสำคัญ ผลจากการนี้ทำให้เกิดกิจการ
 พุทธศาสนาเจริญกว้างขวางจนกลายเป็นสถาบันหลักอันหนึ่งของล้านนา แม้ว่าในบางกรณีจะนำ
 ไปสู่การขัดแย้ง เช่น ระหว่างฝ่ายรามัญนิกายกับสีลนิกาย ๆ แต่ในที่สุดก็ประนีประนอมกันได้
 เหตุการณ์สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ได้แก่การจกให้มีการสังคายนา
 พระไตรปิฎกที่วัดเจ็ดยอก พ.ศ. ๒๐๒๐ ซึ่งหลังจากนี้วรรณกรรมพุทธศาสนาปรากฏอย่างมากมาย
 และอักษรศาสตร์ท่านอื่น ๆ พลอยเจริญตามไปด้วย การขยายตัวของสำนักพุทธศาสนาในระยที่
 กล่าวมาจึงส่งผลสุดท้ายให้รัฐเกิดเอกภาพอยู่ในระยหนึ่งซึ่งโยงเข้าหากัน ทั่วยเครือข่ายความ
 สัมพันธ์ของสำนักพุทธศาสนาและอักษรศาสตร์ที่พัฒนามาแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ โดยเฉพาะ
 อย่างยิ่งได้ก่อให้เกิดหน่วยทางสังคมและวัฒนธรรม การใช้ "อักษรไทยนักษาม" และ "อักษร
 ธรรมล้านนา" สืบต่อมาจนถึงสมัยหลัง และเอกภาพทางสังคมของรัฐที่เกิดขึ้นนี้ก็สะท้อนให้เห็นถึง
 รูปร่างของรัฐที่เกิดขึ้นด้วยในเวลาเดียวกัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย